

VIII. Світова політика

УДК 341.241 (477): 061.1ЄС

Меленчук А. В.

Студентка Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СУЧАСНИЙ СТАН ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ В КОНТЕКСТІ ПІДПИСАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Автор аналізує сучасний стан відносин України з Європейським Союзом та визначає на якому етапі перебуває підписання Угоди про Асоціацію.

Ключові слова: *Угода про Асоціацію, поглиблена і всеохоплююча Зона вільної торгівлі, Угода про партнерство і співробітництво*

Європейський Союз є одним з найпотужніших регіональних об'єднань, в яке входить 27 найрозвинутіших держав Європи. За свою історію Союз запровадив єдину європейську валюту та вільний від кордонів «єдиний ринок», де безперешкодно пересуваються люди, товари, послуги та капітал. ЄС став провідною торговельною силою і світовим лідером у таких сферах, як захист довкілля, допомога у розвитку агропромислового комплексу та промисловості, є найбільшим донором країн, що розвиваються. Україна задекларувала намір приєднатися до євроспільноти, але, щоб бути рівноправним учасником організації, нам потрібно виконати значний перелік завдань.

Актуальність теми дослідження визначається можливістю для України перейти на якісно новий відносин з Європейським Союзом у разі підписання Угоди про асоціацію, частиною якої є поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі.

Дослідження у сфері відносин України з Європейським Союзом сьогодні є досить популярними. Вивчають цю проблему такі сучасні науковці як В. Копійка, О. Шнирков, В. Посельський. Однак сучасні дослідження не дають системної картини сучасного стану відносин з

Європейським Союзом, що стосується підписання «нової посиленої угоди». Тому метою статті є аналіз угоди про Асоціацію та можливих результатів її впровадження для України та Європейського Союзу.

Насамперед, слід відзначити, що попри всі труднощі трансформаційного періоду Україна змогла досягти політичного визнання європейського вибору України з боку ЄС. У Спільній стратегії ЄС щодо України, затвердженій на Гельсінському саміті ЄС 10–11 грудня 1999 р., задекларовано, що «Європейський Союз відзначає європейські прагнення України та вітає про-європейський вибір, зроблений Україною».

Існує ряд чинників, що стають на заваді якнайшвидшої інтеграції — зовнішні та внутрішні. До зовнішніх, у першу чергу, слід віднести невизначену позицію самого ЄС щодо своїх географічних кордонів та, навіть, часових рамок приєднання до нього нових країн. Більше того, ЄС сьогодні переживає проблеми економічного характеру.

Щодо внутрішніх проблем то перш за все, незважаючи на певний консенсус щодо самої необхідності євроінтеграції, досить впливовими залишаються політичні сили, які цю необхідність відкидають. Іншим чинником є економіка. Лише проведення економічних реформ дозволить Україні брати участь у європейському конкурентному середовищі. Ні для кого не є таємницею, що Україна в світі має репутацію однієї з найбільш корумпованих держав. Це є не лише перешкодою на нашому шляху до цивілізованого світу, гальмом економічного розвитку, а й реальною загрозою національній безпеці України. Ще одним чинником, який потребує пильної уваги, є недостатнє розуміння українським суспільством усієї сукупності переваг інтеграції України в ЄС.

Основними напрямками інтеграційного процесу є адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини, економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС, інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки, політична консолідація та зміцнення демократії, адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС, культурно-освітня і науково-технічна інтеграція.

Підписання Угоди про асоціацію — це черговий крок України у напрямі Європейського Союзу. Нова угода має прийти на зміну Угоді про партнерство і співробітництво, яка ще з 1998 року регулює відносини України з Європейським Союзом. У 2004 році ЄС започаткував Європейську політику сусідства, яка передбачає укладання

країнами-сусідами «нових посиленних угод» та угод про «поглиблені та всеохоплюючі» зони вільної торгівлі. У 2007 році Україна розпочала переговори щодо нової посиленої угоди, а у 2008 році щодо зони вільної торгівлі як складової частини «нової посиленої угоди». З моменту початку переговорів 5 березня у Брюсселі відбулося 20 раундів. Переговори проводилися під час пленарних засідань та трьох переговорних груп з питань політичного діалогу, зовнішньої та безпекової політики; юстиції, свободи й безпеки та економічного й секторального співробітництва. У 2008 році на Паризькому саміті Україна-ЄС було визначено, що «Нова посилена угода» буде Угодою про асоціацію. Найбільше запитань під час переговорів викликала частина про Зону вільної торгівлі. У 2011 році планувалося завершення переговорів та підписання Угоди, але на саміті Україна — ЄС, що відбувся 19 грудня угода не була навіть парафованою. Така позиція європейської сторони пояснюється явною стурбованістю Європейського Союзу станом демократії в Україні, недоліками функціонування судової системи та зокрема справою Юлії Тимошенко. Ув'язнення Юлії Тимошенко завдало шкоди іміджеві України в країнах Європи і призвело до затримок процесу євроінтеграції. Відмова європейської сторони від парафування Угоди про асоціацію зіграла на користь Росії, яка отримала ще один важель впливу на Україну. Складається враження, що ЄС затягує з парафуванням та підписанням Угоди через те, що сам ще не до кінця розуміє роль України у майбутньому розвитку єдиного європейського простору.

Деякі держави-члени ЄС проводять політику подвійних стандартів щодо України. Загалом країни Євросоюзу можна умовно поділити на тих, хто підтримує євроінтеграцію України, тих, хто ставиться нейтрально та країни, які перешкоджають поступу України до ЄС. Активно підтримують Україну у цьому питанні її найближчі сусіди зокрема Польща. Є низка країн, які не особливо переймаються українською євроінтеграцією — особливо не підтримують, але і не перешкоджають. Противниками України виступають держави, для яких дотримання прав людини — одна з найголовніших цінностей, а Україна, на їхню думку, поки що не готова ці цінності підтримувати. До останніх відносяться Нідерланди та Данія. Найбільшим противником євроінтеграції України є Німеччина та частково Франція. Така ситуація дещо нагадує турецький сценарій, де найбільшим противником виступає Франція. Головування у ЄС у першому півріччі минулого року перебрала Данія, яка не так активно підтримувала євроінтеграцію України, як це робила Польща.

На думку багатьох експертів, 2011 рік був найсприятливішим для парафування та підписання Угоди про асоціацію саме завдяки головуванню у ЄС Польщі. Яку позицію займе ЄС цього року — покаже час.

Але і зовнішня політика України далеко неоднозначна. Ми і досі чітко не визначилися з головним напрямком зовнішньої політики. Курс на європейську інтеграцію офіційно утверджений ще з 1998 року, але з іншого боку ЄС занепокоєний тісною співпрацею України з Митним союзом з Росією Білорусією та Казахстаном. Така невизначеність звичайно не позиціонує Україну як надійного партнера. Ключовою умовою подальшої співпраці ЄС називає свободу медіа, правосуддя та загалом демократизацію країни. Сьогодні ж на порядку денному стоїть питання парафування Угоди про асоціацію, що буде логічним кроком після завершення переговорів, що тривали 4 роки і завершилися 19 грудня. А чи буде підписана та набуде чинності Угода вже залежить від здатності України здійснити демократичні перетворення та чітко визначити власний зовнішньополітичний курс.

Після парафування Україну чекає підписання угоди. За найоптимістичнішими прогнозами Угода може набрати чинності не раніше 2015 року. Це пояснюється фінансовою кризою у Європейському Союзі та завершенням головування у ЄС Польщі, яка доклала всіх зусиль, щоб ця Угода відбулася. Ймовірно за головування наступних держав у ЄС, цей пріоритет зміниться.

Невід'ємною частиною Угоди про асоціацію є поглиблена і всеохоплююча Зона вільної торгівлі, законодавче і регуляторне наближення України до *acquis* ЄС: адаптація законодавства, що включає в себе інституційні реформи та посилення адміністративної спроможності; постійний і широкий політичний діалог; посилена секторальна співпраця з економічних і соціальних питань; фінансова і технічна допомога з боку Європейського Союзу.

Стосовно політичного діалогу, зовнішньої та безпекової політики сторони домовилися про політичне зближення, ефективну багатосторонність, міжнародну безпеку та врегулювання криз, спільні зусилля для забезпечення миру, безпеки та стабільності на європейському континенті, повагу до демократичних принципів, верховенство права та ефективне врядування, права людини та основні свободи, а також розвиток діалогу та співробітництва з питань безпеки та оборони.

Стосовно юстиції, свободи та безпеки українська сторона закріпила у тексті Нової посиленої угоди положення, які обумовлюють

запровадження взаємного безвізового режиму між Україною та ЄС, запровадження ефективних механізмів оперативного прикордонного співробітництва та співробітництва правоохоронних органів, а також протоколу судового співробітництва у цивільних справах. Даний розділ міститиме у собі положення, що являють великий суспільний інтерес в Україні, і водночас є чутливими для Європейського Союзу. Йдеться про питання свободи пересування, а саме міграції, біженців, працевлаштування та візової політики. Стосовно економічного та секторального співробітництва переговори охопили 14 із 25 сфер співробітництва, які мають покращити частку українського експорту на внутрішньому ринку Європейського Союзу.

Важливою складовою частиною Угоди є створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка передбачає досить глибоку економічну інтеграцію. Метою створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС є формування спільного економічного простору України та ЄС у рамках поступової економічної інтеграції до спільного Європейського ринку шляхом поетапної реалізації чотирьох свобод — вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Україні така угода буде вигідна насамперед тому, що ЄС сьогодні є найбільшим ринком світу, який охоплює 500 млн. споживачів з високою купівельною спроможністю, частка двосторонньої торгівлі для України становить 25–30%, тоді як для ЄС — 0,8–1,2%. Як бачимо нам ця угода дійсно вигідна. Окрім цього ЄС є потужним джерелом регуляторних стандартів, — Україна отримає потужний стимул та допомогу у здійсненні економічних реформ.

Вигоди від Зони вільної торгівлі, зокрема, обумовлені хоча б тим, що враховуючи оптимальні умови доступу на ринок та географічну близькість, торгівля між Україною та ЄС може скласти 60% від загального торговельного обороту. Окрім того, аналіз авторитетних консалтингових установ (залучених до справи Європейською Комісією) показав, що найбільш позитивний вплив від створення ЗВТ відчує легка промисловість, машинобудування, деякі підгалузі сільського господарства.

Виходячи з об'єктивних обставин розвитку відносин Україна-ЄС, варто наголосити, що пріоритетним аспектом цих відносин виступає економічне співробітництво та транзит енергоресурсів (спостереження доводять, що ЄС покладає неабиякі надії на те, що Україна і надалі буде відповідальним і політично солідарним з ЄС транзитером енергоресурсів, а також дотримуватиметься положень Енергетичної Хартії ЄС). Зона

вільної торгівлі в політичному розумінні розглядатиметься як елемент системної інтеграції України у європейський економічний простір.

Створення Зони вільної торгівлі надасть українській економіці переваги у стабільному зростанні (при чому ефект може бути збільшений за рахунок реформування інституцій та впровадження реформ як складової економічної інтеграції); інноваційному розвитку (завдяки покращенню доступу на ринки, розвитку спільних мереж та впровадженню інфраструктурних проектів).

Європейський Союз не менше України зацікавлений у створенні поглибленої Зони вільної торгівлі. Євросоюзом Україна розглядається, по-перше, як географічно близький, кваліфікованим й одночасно відносно дешевим ринком робочої сили та значним споживчим ринком (46,4 млн. чол. населення), по-друге, як потенційний ринок інвестицій та інновацій, по-третє, як привабливий ринок землі та сільськогосподарського виробництва, транспортних комунікацій (останнє для ЄС цікаво тим, що повітряний простір Євросоюзу перевантажений); по-четверте, за умови прозорої приватизації та відкритих тендерів, для європейського капіталу виступає привабливим участь у розробці родовищ енергоносіїв та корисних копалин.

Звісно, відкриття українських ринків і послуг для компаній ЄС не може відбутися одразу після підписання угоди з огляду на неготовність українських виробників до жорсткої конкуренції. Саме тому ЄС готовий до обговорення перехідних періодів для відкриття українських ринків на рівні окремих товарів, послуг, сфер економічної діяльності та реформування регуляторного середовища (зокрема механізмів державної підтримки) згідно із стандартами ЄС. Робота з реформування законодавства, адаптації стандартів і норм та розбудови потрібних інституцій потребуватиме зовнішньої допомоги. З огляду на це ЄС збільшить технічну та фінансову допомогу Україні.

В угоді про зону вільної торгівлі вживаються такі поняття як поглиблена та всеохоплююча Зона вільної торгівлі. Під всеохоплюючою тут мається на увазі максимальне наближення до єдиного ринку в торгівлі товарами та те, що лібералізація також охоплюватиме сфери надання послуг, заснування компаній, прямих іноземних інвестицій, руху капіталів і платежів, державних закупівель. Поглиблена ж означає максимальне усунення нетарифних бар'єрів у торгівлі, інструментом якого буде регуляторне наближення. Наслідки відкриття ринку ЄС для україн-

ських товарів та послуг залежить від успіху регуляторного наближення України до законодавства ЄС.

Також в Угоді передбачена співпраця в окремих секторах економіки. Щостосується торгівлі сільськогосподарською продукцією та продукцією харчової промисловості, то Угода між Україною та ЄС відбуватиметься лише у певних сферах. Зернові залишатимуться основним видом продукції українського сільськогосподарського експорту до ЄС. Цукор буде вилучено з угоди з огляду на високий ступінь протекціонізму в галузі з обох сторін. Невідповідність стандартів залишатиметься основним обмеженням експорту продукції з України до ЄС.

Металургійна продукція є однією з найважливіших груп товарів, які експортує Україна. Найбільшими проблемами галузі можна вважати застарілу техніку, низьку якість продукції. Водночас торгівля металопродукцією обмежена нетарифними бар'єрами, такими як засоби протидії викривленій конкуренції, спричиненій наданням державної допомоги. У контексті Угоди про Асоціацію можливе усунення цих бар'єрів та обмежень через гармонізацію технічних стандартів та увідповіднення регуляторного середовища до стандартів і норм ЄС. Нині українські металурги, а також виробники залізної руди і трейдери металобрухту представляють групу інтересів, яка найбільш зацікавлена в інтеграції України до європейських і світових ринків.

Що стосується енергетичної сфери, то навіть після скасування тарифів на торгівлю енергоносіями українські компанії, які виробляють електроенергію, не матимуть достатньої змоги експортувати продукцію до ЄС через нерозвинену інфраструктуру та відмінність технічних стандартів і правил, за якими функціонують енергетичні ринки ЄС та України. ЄС залишить також обмеження на імпорт українського вугілля та нафтопродуктів з огляду на субсидування вітчизняних виробників. Тому розвитку енергетичного сектору в рамках поглибленої вільної торгівлі можуть сприяти положення про розбудову транскордонних ринків електроенергії, а згодом поступове формування єдиного енергетичного ринку з ЄС.

Угода про асоціацію в частинах про секторальне співробітництво містить деталізовані переліки законодавчих актів ЄС, які підлягають запровадженню в Україні. А також там передбачено конкретні строки їх запровадження в законодавство України. Важливим також буде питання відповідності не лише законодавства але і практики його застосування. Сьогодні у центрі переговорів — здатність України виконати взяті

на себе зобов'язання, а саме інституційна здатність державних органів України. Як вже було згадано вище Європейський Союз надаватиме допомогу як фінансову так технічну під час вирішення цього питання.

Також одночасно у випадку підписання Угоди про асоціацію буде підписана Тимчасова угода (Interim agreement). Сторонами цієї угоди буде Європейський союз та третя сторона, а чинності вона набуде після ратифікації з боку ЄС та третіми країнами. Такі угоди підписували ряд європейських країн, зокрема Хорватія (у 2001 році), під час підписання Угоди про стабілізацію і асоціацію з Європейським Союзом.

Процедура укладання Угоди про Асоціацію розпочинається з надання повноважень Радою Європейського Союзу Комісії проводити переговори щодо укладання Угоди. Переговори завершуються парафуванням Угоди про Асоціацію, після чого проходить юридична та лінгвістична експертиза тексту (експертиза займає зазвичай приблизно півроку). Наступним етапом є прийняття рішення Радою Європейського Союзу про підписання Угоди про Асоціацію від імені Європейського Союзу. Після отримання згоди Європейського парламенту Рада Європейського Союзу одногосно приймає рішення про укладання Угоди про Асоціацію. Підписана угода має бути ратифікована всіма сторонами: Європейським Союзом, державами-членами Європейського Союзу та третьою країною. Для порівняння можна використати приклад Хорватії, яка підписала Угоду про стабілізацію та асоціацію 29.10.2001, набула ж чинності угода аж 01.02.2005 року.

Українська дипломатія намагалася домогтися принципової згоди ЄС на закріплення в Угоді про Асоціацію можливості майбутнього членства України. Програмою-максимум було б зазначення в преамбулі Угоди, що «кінцевою метою України є набуття членства в Європейському союзі» і що «ця асоціація, на думку Сторін, сприятиме досягненню цієї цілі». Так було записано в європейських угодах, укладених в 1990-х роках з постсоціалістичними країнами Східної Європи).

Наразі ЄС відмовляється розглядати питання про можливість членства України. Саме в цьому контексті тлумачаться директиви Ради ЄС для переговорної делегації європейської сторони, що «нова посилена угода не повинна наперед визначати будь-який можливий майбутній розвиток відносин між ЄС і Україною». Також посадовці ЄС послідовно і за будь-якої нагоди наголошують на «сусідському» статусі України в рамках Європейської політики сусідства (ЄПС), яка охоплює країни, які не мають перспективи членства.

Таким чином, Угода про асоціацію не має перспективи членства, але є глибоко інтеграційною з економічної точки зору. Чим краще ми зможемо адаптуватися до стандартів Європейського Союзу, тим більш інтеграційною буде Угода. Угода про асоціацію не гарантує і не передбачає перспективу членства, але і жодним чином не заперечує такої можливості. Отже, укладання Угоди про асоціацію не зобов'язує Україну утриматися від здійснення процедур, необхідних для початку процесу набуття членства, насамперед подання офіційної заявки на членство в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук О. Україна — Європа: тести на сумісність / О. Андрійчук. — К.: Смолоскип, 2007. — 378 с.
2. Европейская идентичность: возникающая реальность или фантом? [Електронний ресурс] / Г. Вайштейн // Центр политических технологий. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.politcom.ru/8315.html>.
3. Крюков О.І. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення: [монограф.] / О.І. Крюков [наук. ред. Е. А. Афонін]. — К.: Вид-во НАДУ, 2006—252 с.
4. A Charter of European Identity [Електронний ресурс] / Eurit. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.eurit.it/Eurplace/diba/citta/cartaci.html>.
5. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Э. Дюркгейм // [Пер.с фр. и послесл. А. Б. Гофмана]. — М.: Наука, 1990. — 532 с.
6. Идея европейской федерации [Електронний ресурс] / Э. Райтер // Институт Европы. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ieras.ru/journal/journal2.2000/8.html>.
7. Губерський Л. Україна та ЄС: формування нової стратегії взаємовідносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — К.: Інститут міжнародних відносин, 1999. — Вип. 13.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2013 р.

Меленчук А. В. Современный стан отношений Украины с Европейским Союзом в контексте подписания Соглашения об ассоциации

Автор анализирует современное состояние отношений Украины с Европейским Союзом и определяет на каком этапе находится подписание Соглашения об Ассоциации.

Ключевые слова: *Соглашение об Ассоциации, углубленная и всеобъемлющая зона свободной торговли, Соглашение о партнерстве и сотрудничестве.*

Melenchuk A. V. The nowadays relations between Ukraine and the European Union in the context of the Association Agreement

In this article the author analyzes the nowadays relations between Ukraine and the European Union and defines the stage of the signing of the Association Agreement

Key words *Association Agreement, deep and comprehensive Free Trade Zone, The Agreement of partnership and cooperation*